

પરિષદ-પ્રમુખનો પત્ર

ક્યાં છે ચિરંતન શિશુત્વ ?

બાળવાર્તાઓના પુસ્તકના લોકાર્પણ-સમારંભમાં જવાનું થયું. ત્યાં જ મારા મનમાં ઝબકારો થયો : મેં વિપુલ માત્રામાં સાહિત્ય-સર્જન કર્યું છે; સાહિત્યનાં લગભગ બધાં સ્વરૂપો અને પ્રકારોમાં પણ કિંચિત્ લખ્યું છે, પણ જીવનમાં મારાથી બાળસાહિત્યનો એક અક્ષરેય પાડી શકાયો નથી. સંકલ્પબળથી કદાચ બાળવાર્તા કે બાળકાવ્યો લખી પણ શકાયાં હોત, પરંતુ તેવું વલણ મુદ્દલ વિકસ્યું જ નહિ. આમ બનવાનાં કારણોનું મેં થોડુંક વિશ્લેષણ કર્યું. પ્રતીત થયું કે બાળસાહિત્ય સર્જવા માટે તેના સર્જકમાં જે માનસિકતા હોવી જોઈએ અને તેનો જે પ્રકારે ઉછેર થયો જોઈએ તેનાંથી હું વંચિત જ રહ્યો. વસ્તુતઃ મેં બાળસાહિત્ય વાંચ્યું છે, પણ અલ્પ. મને બરાબર ખ્યાલ છે કે હું બાળપણથી જ એકંદરે ગંભીર પ્રકૃતિનો હતો. મારી સાતેક વર્ષની વય સુધી અમે સંયુક્ત કુટુંબમાં રહ્યાં હતાં. પણ, પરિવારમાં ત્યારે બે જ બાળકો હતાં. હું અને મારા કાકાની દીકરી. બહેનનો સ્વભાવ સતપતિયો હતો, જ્યારે ઘરના વડીલો જ્યાં બેસીને ગંભીર ભાવે કશીક ચર્ચા કરતાં હોય ત્યારે હું પણ તેઓની વચ્ચે જઈને બેસતો અને કશી સમજ ન પડે તોયે એકાગ્રતાથી તેઓની વાતો સાંભળતો. આ જોઈને મારાં દાદીમા બહુ ખુશ થતાં, બોલતાં : ‘આ છોકરો કેવો ડાહ્યો છે ! મોટા માણસની જેમ તે બધાંની વાતો સાંભળે છે અને પેલી છોકરી જુઓ !’ પછી અમે અલગ રહેવા ગયાં : પિતાજી, બા અને હું. અહીં તો નિતાંત એકલતા સિવાય મારે માટે કશું હતું જ નહિ. શાળા અને શેરીનાં થોડાંક છોકરાંઓ મારા મિત્રો બન્યા ખરા અને તેઓની સાથે હસવા-રમવાનું થતું, છતાં તેમાં બાળસહજ રમતિયાળપણું નહિવત્ હતું. મારા બધા જ રસવિષયો સાવ નાની વયથી ચિત્રકલા, સંગીત, નાટક અને વાંચનમાં કેન્દ્રિત. આને કારણે મને ઝાઝી તક જ ન મળી. બલકે મેં તેવી તક ઊભી જ ન થવા દીધી.

અને મેં જ્યારે લખવા માંડ્યું ત્યારે શરૂઆત જ તરુણસહજ કાવ્યો અને પછી વાર્તાઓથી કરી. તે પછી પણ મારે બાળસાહિત્ય લખવું જોઈએ એવો કદી વિચાર જ ન આવ્યો. બાળરમતો, પ્રકૃતિની ગોદમાં ગોઠીમડાં, બાળસ્પર્ધાઓ વગેરેથીયે હું વંચિત રહ્યો. પિંડે તે બ્રહ્માંડે. મેં ઝાઝી શૈશવાનુભૂતિ જ ન કરી. પછી હું બાળમાનસને આલેખતું સાહિત્ય શી રીતે સર્જી શકું ? બહુ મુશ્કેલ છે આપણા હૃદયમાં એક ચિરંતન શિશુને જીવિત અને સક્રિય રાખવાનું. રોજિંદા વ્યવહારમાંયે આપણે કેટલી ક્ષણો બાળસહજ નિર્દોષ આવિર્ભાવોને આપી શકતા હોઈશું વારું ? અને હવે તો ખરેખરા બાળકના શૈશવને રૂંધી નાંખે તેવો પરિવેશ કેટલો તીવ્ર બન્યો છે ! સ્વયં આપણે પણ બાળકોને અકાળે પુખ્ત બનાવવાનું જાણે-અજાણ્યે કામ કરતા હોઈશું. આવી પરિસ્થિતિમાં જેઓ સાચકલું

બાળસાહિત્ય સર્જે છે કહો કે સર્જી શકે છે તેઓને વિશેષ ધન્યવાદ આપ્યા વિના રહી ન શકાય. આ જગતના વધુ ને વધુ રીઢા બન્યે જતા પ્રવાહોમાં સામે પૂરે તરવા જેવી તેઓની સિદ્ધિ છે.

અને જો સર્જક પોતાનામાંના વચાતીત શૈશવને અકબંધ રાખીને બાળસાહિત્ય લખવા કટિબદ્ધ બને તો તેની સમક્ષ કેટલું વિશાળ મેદાન અને કેવી અગાધ સામગ્રી પડેલી છે ! બાળક છે તો મનુષ્યનું સંતાન, પરંતુ સ્વપ્નો, કલ્પનાઓ, તરંગો, સાહસવૃત્તિ વગેરે દ્વારા તે આપણા જેવા પુખ્ત માનવીઓ કરતાં અનેકગણી વિશાળ અને અસીમ ભાવસૃષ્ટિમાં વિહરતું રહે છે. જો બાળકની આ ભાવલીલાને પકડવા જેવું અપ્રદૂષિત સર્જકચિત્ત લેખક-કવિની પાસે હોય તો પછી તેને માટે શક્યતાઓનાં અનેક દ્વારો ઊઘડી જઈ શકે છે.

મેં ઉપર લખ્યું ને ? મેં બાળપણમાં કે કિશોરાવસ્થામાં બાળસાહિત્ય વાંચ્યું જ નથી, પરંતુ તેમાં એક અપવાદ હતો. બકોર પટેલની વાર્તાઓ મેં બહુ રસપૂર્વક વાંચેલી. દાયકાઓ પછી જ્યારે બકોર પટેલની વાર્તાઓની નવી આવૃત્તિના પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખવાનું કામ મને સોંપાયું અને મેં એ વાર્તાઓ ફરીથી વાંચી ત્યારે વચ્ચે પડેલા અનેક વર્ષોના અંતરાલને કારણે હું એ વાર્તાઓમાંથી બહુ રસ પ્રાપ્ત ન કરી શક્યો. એમાં વાંક એ વાર્તાઓનો નહિ, મારા રહ્યાસહ્યા શિશુસહજ મૌઝ્ઘના સમય નામના તત્ત્વે કરેલા વિલયનો હતો. કવિ કલાપીની આ કાવ્યપંક્તિ પ્રસિદ્ધ છે :

‘સૌંદર્યો પામતા પહેલાં સૌંદર્ય બનવું પડે.’

બાળસાહિત્યનું પણ એવું જ છે. સર્જકમાંના શિશુની શાશ્વતી જ તેની પાસે સફળ બાળસાહિત્યનું સર્જન કરાવી શકે.

૧૬-૮-૨૦૧૧

ભગવતીકુમાર શર્મા